

1. melléklet a 114/2013. (IV. 16.) Korm. rendelethez

**Javaslat a
„ Kisszékelyi Elemi Iskola ”
[települési/tájegységi/megyei/külhoni magyarság] értéktárba történő felvételéhez**

Készítette:
Csepregi Ferenc
Kisszékelyi Kulturális Egyesület

.....
Kisszékely, 2015. november 10.

(P. H.)

I. A JAVASLATTEVŐ ADATAI

1. A javaslatot benyújtó szervezet neve:
Kisszékelyi Kulturális Egyesület
2. A javaslatot benyújtó személy vagy a kapcsolattartó személy adatai:
Név: Csepregi Ferenc
Levelezési cím: 7090 Tamási Mező u. 13.
Telefonszám: 30/9474-688
E-mail cím: info@csepregi.hu

II. A NEMZETI ÉRTÉK ADATAI

1. A nemzeti érték megnevezése:
Elemi iskola épülete és környezete
2. A nemzeti érték szakterületenkénti kategóriák szerinti besorolása
 agrár- és élelmiszergazdaság egészség és életmód épített környezet
 ipari és műszaki megoldások kulturális örökség sport
 természeti környezet turizmus és vendéglátás
3. A nemzeti érték fellelhetőségének helye:
Kisszékely
4. Értéktár megnevezése, amelybe a nemzeti érték felvételét kezdeményezik:
 települési tájegységi X megyei külhoni magyarság

5. A nemzeti érték rövid, szöveges bemutatása, egyedi jellemzőinek és történetének leírása
Az 1700-as és az azt megelőző időszakról nagyon kevés írott dokumentum maradt fenn. A mohácsi csata idején 13 várat 21 Mezővárost és további 540 települést számláló virágzó megye a törökkorban és a felszabadító háborúk időszakában óriási vérvesztést szenvedett és elnéptelenedett. A török kiűzése után a Tolna megyei falvak szinte teljesen elnéptelenedtek. Az egyházi oktatás csak néhány nagyobb lélekszámú községben volt megszervezve.

Tolna megyei Levéltári források szerint a kisszékelyi iskola a legelső volt a megyében, amely a török alóli felszabadulás után létesült, 1701-ben.

A közoktatás még a 18. században is az egyházak feladata volt. Ebből következően a falusi iskola igazgatása is a község szellemi-lelki vezetőjének, a plébánosnak a kezében volt. Sokszor ő maga volt egyben a tanító is. A Ratio Educationis Mária Terézia 1777-ben kiadott tanügyi rendelete 6-12 éves korig kötelezővé teszi az oktatást. Ez volt az első rendelet Magyarországon, amely tankötelezettséget írt elő. Megtörve a katolikus egyház iskolák feletti hegemoniáját. Kijelentette, hogy az oktatás az állam feladata.

Kisszékelyben a római katolikus plébánia 1789-ben alakult. Az anyakönyvet 1776 óta vezetik. A szentbeszédet istentiszteletkor magyarul mondták, de 1775-ben a

Kisszékelyben megtelepedett németek kedvéért német nyelven is prédikáltak minden harmadik vasárnapon. Az 1771 és 1789 közötti időszakban az iskolák és tanítók számának alakulását jelző összeírás szerint 1771-ben 1 iskola és 1 tanító, 1777-ben 2 iskola és 2 tanító volt. Korponay Ferenc 12 tanulóval a magyar, Sthefenevics József 12 tanulóval a német nyelvű iskola tanítója volt.

Egy 1857. október 10-én kelt, kézzel írott jegyzőkönyvből megtudatjuk, hogy milyen vagyona és kiadása volt abban az időben a népiskolának. Valamint azt is, hogy mely községek ill. puszták tartoztak hozzá..

„ Ezen iskola két osztályú plébániai iskola. Az iskolai község áll a következő iskolailag bekebelezett helységekből: Kisszékely, Nagyszékelyből és pusztákból és tanyákból. Csókás, Csillag majorokból. Az iskolának védura nincs. A tanítót ajálja a község az esperessel és a pappal egyetértőleg. Száma az iskolára kötelezett gyermekeknek. A hétköznapi iskolára nézve összesen 138...„ Az iskolaház a község tulajdona. A helységek: Az iskolában van egy tanítói szoba, A tanító személyzet lakása áll 2 szoba, konyha, kamra, istállóból, fészerből. Az iskolaház állapota jó, a tanítólak rossz... A tanítás egy tanszobában három délelőtti és délutáni órákban mindannyi gyermekre nézve különbség nélkül történik egy tanító által és egy altanítóval, magyar és német nyelven adatik. A vallásoktatás ellátása a lelkész feladata.” A nagyszékelyi gyerekeket azért említi az írás, mert a Nagyszékelyben élő katolikusok ide járaták a gyerekeiket iskolába. Az iskolát a faluközösség tartotta fenn. Erről tanúskodnak azok a dokumentumok amelyek arról rendelkeznek, hogy miket köteles a falú biztosítani a plébániának és az iskolának.

Kivonat „A kisszékelyi róm.kat plébánia egyháznak 1828.évi augusztus 12-én tartott CANONICA VISITACIO-jából

„Sectio I. A plébánia épületet, hasonlóan a kántortanító és iskola épületét a mellékhelyiségekkel és kerítésekkel együtt a község köteles jókarban tartani”.

Sectio VI..1/ A plébánia templom vagyona emlékezet előtti időkből van szőleje,..... E szőlő műveléséhez szükséges összes munkálatokat a község ingyen szolgáltatja.

2/ a plébános jövedelme: Az uradalmi erdőből kap 17 öl tűzifát, amelyet a község vág le és szállít be

6/ A község fizet tízen öt forintot és évente kétszer a plébános gabonáját a malomba szállítja és a liszt hazaszállításáról is gondoskodik.

A fenti dokumentum latin nyelven íródott és az 1811 éven kelt iratot követte. Annyira időt állónak bizonyult, hogy még több mint száz évvel a keltezése után 1935-ben is, vitás kérdésekben erre hivatkozott a plébános.

Az 1800 évek közepétől a község lélekszáma gyorsan gyarapodott. Az 1840 évekig a faluba letelepedő német és az őslakos magyar családok nem házasodnak egymással. Az anyakönyvek adatai szerint vegyes házasságok csak az ezt követő időszakban köttettek. A tanköteles gyermekek száma is folyamatosan növekedett.

Egy 1857 október 10.-én kelt jegyzőkönyv szerint ez évben már 138 gyermeket tanítottak az iskolában. Ekkor Czingrer Antal volt a tanító és Garai Lajos plébános volt az iskolai előljáró. A tanító munkáját egy altanító segítette. A kisszékelyi iskolaközségeket Botos Imre.

Haumann Péter és Mónus Márton esküdtek képviselték.

A pécsi püspöki hivatal 1879. május 30-án kelt okiratában Svarda István 22 éves dombóvári születésű fiatalembert nevezi ki kántortanítónak. Idézet az oklevélből

„ Svarda István tanítónak Kis Székely .

Tekintve okmányokkal kimutatott a legfelsőbb rendeletek által előírt tanképességét, önt a kerületi tanfelügyelőség előterjesztése folytán a kis székelyi kántortanítói állomásra három év próba évre kinevezendőnek határozta s jelen okmány erejével valósággal ki is nevezem, azon biztos reményben, miszerint Ön felfogva a tanítói hivatalának magasztosságát és népnevelői tisztének nemes feladatát, teljes buzgalom és minden szorgalommal oda fog törekedni, hogy megfeleljen azon várakozásnak, melyet az egyház szintúgy mind a haza a vallás erkölcsös nevelés és közművelődés előmozdítása érdekében egy tanítóba helyez, szem előtt tartva továbbá azt:”hogy a szavak indítanak a példák vonzanak „ : példás életmód úgy szinte egyházi s világi előjárói iráni tanúsítandó köteles engedelmesség által mind önmagának mind tanítói hitvallásának tiszteletet és tekintélyt fog szerezni és kiérdemelni. Jelen okmány révén tartozik Ön plébánosa kezébe az apostoli hitvallást és a köteles hűségi esküt letenni.

Kelt Pécssett 1879 május 30.-án

Holzer Antal püspöki titkár

Az apostoli hitvallást és hivatalos esküt letette 1879 július 20.-án a nyilvános istentisztelet alatt.

Molnár János plébános.

Az iskola a századforduló éveire már ismét túlzásfolt lett. A királyi tanfelügyelő 1899 novemberi látogatása után a vármegye közigazgatási bizottsága előírja, hogy a közösség építse meg a harmadik tantermet és szervezze meg hozzá a tanítói állást. A két tantermes iskola 9/10 részben a katolikus közösség tulajdona, de felekezetre tekintet nélkül minden tanköteles ebbe az iskolába jár.

Az 1899 és 1905 között készült jegyzőkönyvek tanúsága szerint, a bővítést a megye írta elő de anyagi támogatást nem biztosított az építkezéshez. Nagyon sok gyermek járt az uradalmi majorokból az iskolába, de a Wimpfen Simon féle magas uradalom képviselője nem járult hozzá anyagi javakkal az építéshez. Az egyház közösség az évek során beadványokkal fordult a megyéhez, a püspökséghez, és Ő Felsége kabinet irodájához. Mindenhol elutasították a kérelmet, de kötelezték a közösséget, hogy építse meg a harmadik tantermet. Egyedül a Pécsi püspökség támogatta 1000 koronával az iskola közösséget. A falu előjárósága 1905-ben áldását adta arra, hogy az egyházközösség végezze el a bővítést. Ezzel egy időben kérvényt nyújtottak be a megyei hatósághoz, hogy vonja vissza a határozatot melyben a községet kötelezte a bővítés elvégzésére.

A Főt.egyházmegye Tanfelügyelőség 877/1905 sz. leirata értelmében újabb 1000 korona segélyben részesíti a közösséget. Az így a rendelkezésre álló 2000 koronából Pándli Jakab tervei alapján 1905-szeptember 1.-re megépül a harmadik tanterem és létrehozzák a harmadik tanítói állást. Ez az iskola a mai iskola helyén volt található. Az új harmadik tanterem a nagykaputól jobbra a Temető utcával párhuzamosan épült fel. Ebben az iskolában 1901 március 7-től volt okleveles kántor tanító Kurucz József aki a jegyzőkönyvek tanúsága szerint aktív közreműködője volt a több mint öt évig elhúzódó iskola bővítésnek.

A háromosztályos régi iskola már nem felelt meg a kor igényeinek így 1938 évben Szent István Királyunk halálának 900 éves évfordulójára elkészült a mai ismert iskolaépület. Az új iskola építését részben az állam támogatta, a költségekhez a Wimpfen uradalom is hozzájárult . A falu

közössége is gyűjtést szervezett és a kimutatások szerint minden ház, minden család vagy pénzadománnyal, vagy természetben, munkájával hozzájárult az új iskola felépítéséhez.

Az iskolában 1972. évben volt az utolsó ballagás Közel háromszáz évig tudta ez a közösség fenntartani az iskolát. A megyében az elsők között volt, amely iskolát alapított. Elöljárói, választott tisztségviselői - a jegyzőkönyvek tanúsága alapján - mindig a közjót tartották szem előtt. Büszkék lehetnek rájuk unokáik.

A Kiszékelyi Kulturális Egyesület célul tűzte ki, hogy a faluban fellelhető régi tárgyi emlékeket és dokumentumokat összegyűjti és közreadja. Ez a munka több mint tíz éve tart. Az iskola felújított épületében rendeztünk be egy helytörténeti kiállítást. A széles összefogással megvalósult értékmentés eredményeként a közel háromszáz éves történetéhez méltó funkciót kapott a falu volt iskolaépülete és közvetlen környezete.

6. Indoklás az értéktárba történő felvétel mellett

Ezt az iskolát akkor alapították amikor a környező falvakban az életnek nyoma sem volt. A török 150 éves uralma után az egész megye elnéptelenedett. Magyar lakta település csak néhány létezett. A mohácsi vész előtt meglevő Tolna megyei települések több mint 80 % lakatlanná vált.

Az iskola alapítása után 20 évvel kezdenek a környező falvakba eltelepedni a német közösségek. Kiszékelyben pedig kántortanítót fogadnak és iskolába kezdik járatni a gyermekeiket. Amikor pedig az 1760 évek végén megjelennek a környező falvából az első német ajkú mesteremberek, azokat befogadják és 1775-ben már gyermekeiket német nyelven tanítják az iskolában.

Miért tudta ezt megtenni az a 200-220 fős közösség, amely ezt a falut akkor lakta? Mert közösség volt.

Az emberek felelősséget éreztek a családtagjaik és a közösség iránt. Mert bíztak magukban és bíztak egymásban, bíztak a közösség erejében. Tudtak és akartak eltartani egy papot és egy tanítót. Mindent a közösségnek kellett előteremteni. Iskola épületet, tanítói lakást, fizetést, tűzifát, és gabonát.

A fellelhető dokumentumok, mind azt bizonyítják, hogy ez a közösség évszázadokon keresztül szilárd erkölcsi alapokon nyugvó, fejlődő közösség volt. Ahogy a falu népessége gyarapodott, folyamatosan bővítették az iskolát.

Az államosításig közel 250 éven keresztül katolikus egyházi iskolaként működött. A falu közössége közel 300 éven keresztül tudta fenntartani az iskolát. Fennállása alatt bizonyítva az összefogás fontosságát, a jól működő közösség erejét.

7. A nemzeti értékkel kapcsolatos információt megjelenítő források listája (bibliográfia, honlapok, multimédiás források)

Tolna Megyei Levéltár Kammerer hagyaték

Római Katolikus Plébánia irattára, Kiszékely rendezetlen iratok

Tolna Megyei Levéltár, Canonica Visita, 453/1733.

Tolna Megyei Levéltár Tolna megye nyugati felének települései 158-1704

Tanulmányok Tolna megye történetéből XI. Tolna Megyei Tanács Levéltára, Szekszárd, 1987.

Szemelvények a 310 éves kiszékelyi iskola történetéből. . Írta és szerkesztette Csepregi Ferenc

Múltidéző kiszékelyi életképek 890-1980. Írta és szerkesztette Csepregi Ferenc. Kiszékely, 2013. pp. 55-85.

III.

MELLÉKLETEK

1. Az értéktárba felvételre javasolt nemzeti érték fényképe vagy audiovizuális-dokumentációja

Emléktáblák az iskola falán.

KIMUTATÁS A NÉPISKOLAI OKTATÁS KEZDETÉNEK IDŐPONTJÁRÓL
A RÉGI VÖLGYSÉGI (BONYHÁDI) JARÁS TELEPÜLÉSEIN

1701—1720 között:

1. Kisszékely (1701)
2. Gyönk, ref., m. (1711)
3. Mészla, ref. (1711)
4. KÖLESD, ref. (1715)
5. Kistormás, ev. (1719)
6. Varsád, ev. (1719)
7. Kismányok, ev. (1720)

1721—1730 között:

8. (Diós)Berény (1721)
9. Hant (1721)
10. HÖGYÉSZ (1721)
11. Závod (1721)
12. Izmény, ev. (1722)
13. Kalaznó, ev. (1722)
14. Mucsfa, ev. (1724)
15. Cikó (1727)
16. Tevel (1728)
17. Váralja, ref. (1728)
18. Zomba (1729)

1731—1740 között:

19. (Báta)Apáti, ev. (1731)
20. BONYHÁD, ref. (1731)
21. Felsőnána, ev. (1731)
22. Gyönk, ref., né. (1731)
23. Kakasd (1731)
24. Mórág, ref. (1731)
25. Nagymányok (1731)
26. Nagyszékely, ref. (1731)
27. Szakadát (1731)

FORRÁS: OL, Helytartótanácsi Levéltár (C-39) = Acta Fundationalia, Lad. E., fasc. 12/I. (Tolnamegyei tanító-összeírások).

MEGJEGYZÉS:

1. Az iskola református vagy evangélikus felekezeti jellegét mindenütt feltüntettem. Ahol egy felekezet több iskolát tartott fenn, a hívők anyanyelvének megfelelően

28. BONYHÁD, r. k. (1735)
29. Mucsi (1735)
30. Varasd (1736)
31. Apar (1740)

1741—1750 között:

32. (Diós)Berény, né. (1741)
33. Duzs (1741)
34. Kisdorog (1741)
35. Szárazd, ev. (1741)
36. Kisvejke (1743)
37. Lengyel (1745)
38. Hidegkút, ev. (1746)
39. Csibrák (1747)
40. Ladomány (1747)
41. Mőcsény (1749)
42. Szentlőrinc, ev. (1749)
43. Udvari (1749)
44. Majos, ev. (1750)

1751—1760 között:

45. Pálfa, ref. (1751)
46. Szárazd (1751)
47. Udvari, ev. (1751)
48. Mészla (1753)
49. Nagyvejke (1753)
50. Grábóc (1759)

1761—1770 között:

51. Medina, ref. (1765)
52. Murga (1768)

(pl. Gyönk, ref., magyar és német), ott az oktatás nyelvét külön jeleztem. Ahol semmi külön jelölés nincs — ott az iskolát a r. k. felekezet tartja fenn, az oktatás nyelve pedig megfelel az 1. sz. táblázatban közölteknél.

2. Az 1771-es összeírás Harcnál nem adja meg a tanítás kezdetére vonatkozó adatokat.

3. Az összeírás szerint nincs 1771-ben még iskola 6 faluban: Alsónána, Belac, Kéty, Kovácsi, Máza, Szálka.

Tolna megyei Levéltár „
Kimutatás a Népiskolai oktatás kezdetének időpontjáról. „

2. A Htv. 1. § (1) bekezdés j) pontjának való megfelelést valószínűsítő dokumentumok, támogató és ajánló levelek
3. A javaslathoz csatolt saját készítésű fényképek és filmek felhasználására vonatkozó hozzájáruló nyilatkozat

Nyilatkozat

Alulírott Csepregi Ferenc lakcím: 7090 Tamási Mező u. 13. nyilatkozom, hogy Kisszékely Önkormányzata számára átadott saját készítésű fényképek felhasználásához hozzájárulok.

Kisszékely, 2015. november 10.

Csepregi Ferenc